

познатим стварима могли у другом издању изостати. Да ли је, на пример, нужно објашњавати који су разреди гимназије виши разреди или шта су класичне гимназије и то уз погрешно објашњење да су то оне гимназије „у којима се у настави нарочита пажња поклања учењу страних језика (латинског и грчког)“ (стр. 416). Врло је вероватно да је ово штампарска грешка али с обзиром на широк круг читалаца *Приручник* не би смео да има сличних грешака. Морале би се исправити и друге штампарске грешке као на пример оне на страни 129 где се говори о наслеђивању ауторског права или на страни 224, ст. 6, где се указује ко је тужена страна у управном спору против акта о експропријацији, итд. Исто тако извесна места морала би се или изоставити или допунити, на пример у одељку о осигурању где стоји да се обавезно осигурање „све више испољава у пољопривреди код садилаца одређених врсти индустриског биља“ (стр. 153). Из наведеног објашњења не види се да ли је ово осигурање заиста обавезно а ако јесте морао би се навести и пропис.

Ове примедбе немају намеру да умање успех и значај овог *Приручника*. Не сме се губити из вида да је велики и тежак подухват изложити наше право у целини и на једном месту. Стога ваља истаћи корисност овог првог покушаја јер је, иако са извесним недостацима, успео да то учини, те ће тако олакшати свим заинтересованим да на приступачан и најбржи начин добију основне појмове о нашем државном и правном уређењу. *Приручник* би био још кориснији ако би се уз поједине одељке или главе унели библиографски подаци који би упутили заинтересоване на основну литературу о изложеном питању. Ако би то повећало обим књиге, сигурно би повећало и њену вредност и улогу у упознавању грађана са нашим правом.

Драгаш Ђ. Денковић

Rolf SERICK: RECHTSFORM UND REALITÄT JURISTISCHER PERSONEN.
Tübingen, J. C. B. Molir (Paul Siebeck), 1955, 232 S.

Тема ове књиге односи се на врло актуелно питање, које се у пракси свакодневно оставља, у којим случајевима судија може занемарити форму правног лица и за права и обавезе правног лица узети на одговорност његове чланове, пошто правни поредак оштро раздваја правно лице као посебан субјект од његових чланова.

У првом делу књиге аутор износи мноштво примера из праксе америчких и немачких судова који треба да илуструју могућност узимања на одговорност чланова правног лица у случајевима када је дошло до злоупотребе форме правног лица. Аутор указује да се за изигравање законских одредби о забрани предузимања одређених радњи које се упућују физичким лицима користи најчешће форма правног лица, тако да се људи, на које се односи норма, покривају плаштом правног лица и у својству његових органа предузимају забрањену радњу. Драстичан пример злоупотребе јавља се и у случајевима преноса целокупне имовине од стране презадуженог физичког лица на новоосновано правно лице. У немачкој судској пракси проблем злоупотребе форме правног лица третиран је као чисто фактичко питање које је судија решавао у сваком конкретном случају, допуштајући захватање у имовину чланова правног лица, уколико је констатовано злоупотребу. За овакво становиште судија није имао ослонац у закону, осим што се могао позвати на повреду „добрих обичаја“. Међутим, америчка судска пракса изградиле је посебно учење о злоупотреби форме правног лица („*Disregard of Legal Entity*“) које је пружало судији оружје за сузбијање

очигледних повреда закона путем коришћења правних лица. Основна поставка теорије о злоупотреби правних лица је америчко схватање да је правно лице у суштини само једна законска фикција, створена у циљу остварења одређених задатака. Чим правно лице пређе законом одређене границе, нема више основа одржавати такву фикцију, јер је она изгубила свој *raison d'être*.

Други део књиге обухвата разматрање применљивости правне норме на правна лица у случајевима када норма рачуна изричито са људским својствима и вредностима. По мишљењу аутора не може се а priori искључити примена на правно лице једне правне норме која претпоставља људске атрибуте. Да би се констатовала њена применљивост, односно неприменљивост потребно је извршити анализу правне норме и одредити њену функцију у правном систему. Ако се испитивањем такве норме утврди да се циљ норме може сагласити са циљем ради кога је основано правно лице, таква норма ће се применити и на њега, иако она рачуна са људским својствима. Да би потврдио овакав свој став аутор наводи праксу судова из које се види да је правно лице третирано као непријатељско, јеврејско или обојено, иако су све то својства физичких лица. У таквим случајевима карактер правног лица одређиван је по својствима његових чланова (непријатељски држављани, Јевреји и Пирци).

Изводећи закључке свог испитивања, аутор поставља четири начела:

(1) Недопуштена је злоупотреба правног лица (изигравање закона, уговора и оштећење повериоца). Чим се констатује злоупотреба непотребно је више раздвајати правно лице као посебан субјект од његових чланова. А какве ће бити последице непоштовања форме правног лица, зависи од конкретног случаја у питању.

(2) Форма правног лица не може се жртвовати ако је једино на тај начин могуће остварење циља правне норме или објективног правног посла. Од овог начела постоји изузетак ако је реч о норми која се специјално односи на правна лица а чије је остварење од великог значаја.

(3) Свака правна норма, уколико није у њој изричито назначено да се не односи на правна лица, може се на ова применити, па макар рачунала са људским својствима, само ако се циљ ове норме слаже са циљем због кога је основано правно лице.

(4) Ако је за примену правне норме потребно да постоје два различита лица, а неко заклањајући се правним лицем иступи као његов члан и предузме правну радњу са правним лицем, ту је — иако формалноправно постоје различити субјекти — њихов стварни идентитет несумњив. Зато се у таквом случају неће поштовати форма правних лица и односна норма се не може применити.

Покушавајући да да одговор и на питање о бићу правног лица и његовој реалности, аутор констатује да је непоштовање форме правног лица као санкција за њену злоупотребу довело до кршења правила да права и обавезе правних лица не могу бити никада права и обавезе његових чланова. Самим тим наметнуло се и питање: није ли можда појам правне личности само релативног карактера? Ауторов одговор је следећи: питање о реалности правних лица искључиво је правно питање; правно лице претставља једну творевину законодаваца која у суштини не може имати неки посебан живот независно од људи — чланова правног лица.

(Из Института за упоредно право)

Драгољуб Стојановић